

POLEMIKA

PRO DOMO

V 12. številki lanskega letnika je objavil Josip Vidmar obširno oceno »Lesene žlice« I. in II. del. Nimam namena, da bi svoj »moralni razkroj« ali svojo »moralno kaotičnost« olepševal, želel bi osvetliti le nekatera mesta, zaradi katerih predvsem je Josipa Vidmarja sram za pisca, »ki piše tako površno in hkrati tako zelo svobodno«. Gre za mesta, v katerih »Pro domo« analizira moje pisanje.

Ad I. Duh ocene se izraža v stavku »V teh dveh knjigah me Kozak izroča nesmrtnosti...« Bolj kakor jaz je Vidmar prepričan, da z »Leseno žlico« ne bo nihče izročen nesmrtnosti. Osvetlil pa bi rad odstavek o literarnih sporih, v katere sva se zaplela, ko se je »v meni pričela borba za socialistično ideologijo«. Ko sem napisal drugo Masko, »Pogovor s kritikom-etikom«, je nanjo odgovoril Josip Vidmar v »Sodobnosti« leta 1934, str. 67 do 69. Takole piše: »Maske so predpusne stvari, tudi snemanje mask sebi ali drugim, kar se imenuje tudi razkrinkavanje, je često predpusna zadeva. Predpusno početje je v bistvu tudi Kozakov 'Pogovor'. Naj bo torej nekoliko predpusen še odgovor...« Dalje: »Juš Kozak ima kot pisatelj v nekem delu javnosti dovolj sreče...« Dalje: »Iz te turobe pa me je v 'Pogovoru' predramilo v nekaj bolj objestno razpoloženje samo tisto mesto, tisti očitek, ki mi govori takole: —Verujem, da se je v takih dneh (kakor so sedanji) laže razpeti iz večnosti v večnost, kakor pa sodoživljati in se viti v krčih porajajočega se sveta. — Res je, priznam Jušu Kozaku, da je prvo vsaj v nekem čisto življenjskem smislu lažje kakor drugo, zato pa mi bo Juš Kozak gotovo priznal, da je iz vseh možnosti brez dvoma najlažje: živeti v veri, da sodoživljaš s svetom in da se na vso moč viješ v krčih porajajočega se sveta, pri tem pa se niti trohico ne razpenjati iz večnosti v večnost, temveč v svoji krčeviti spojenosti s porajajočim se svetom (podčrtal J. K.) sodelovati in biti celo nekaj literarni priganjač v službi narodnostno in socialno najreakcionarnejših elementov v Sloveniji in se — viti, viti...« Če piše Josip Vidmar v sedanji oceni, da »imenovane borbe za socialistično ideologijo« ni nikjer opazil v mojem tedanjem stališču in je tudi ni izpodbijal, ima deloma prav, a vendar je razvidno iz prejšnjega citata, da je prav z aluzijami na to borbo poskušal osramotiti — človeka.

Ad II. Josip Vidmar ostro obsoja moje občudovanje njegove odločitve, da je odšel med partizane. Posebno besede: »priznati moram, da je, konsekventen svoji ideologiji, čeprav nikoli ni bil marksist, dejansko storil to, kar je vedno zagovarjal: Morda so ga vodili še drugi nagibi, o katerih ni vredno razmišljati in ki so postranskega pomena, če pomislim, da je s svojo odločitvijo tvegall vse.« Ker je Josip Vidmar globoko prepričan o moji »moralni kaotičnosti« in prav tako o tem, »da v mojih kalnih vodah gomaze življenjski impulzi, ki se jih niti ne zavedam«, mi je žal, da ni utegnil niti malo pomisliti na to, da sem v svojem premišljevanju o njegovem dejanju mislil na nagibe, ki so čisto človeške narave, posebno še tako komplicirane intelektualne osebnosti, ki jo on predstavlja med nami. Res je, nisem se zavedel svoje »idejne kaotičnosti«, toda zavračal sem v mislih kot postranske

samo tiste nagibe, ki sem se jih nekoč v »Pogovoru« malce objestno (priznam) dotaknil in ki sem jih razbiral iz Vidmarjevih kritik in esejev. To so nagibi, ki se porajajo v nadpovprečnih naravah in ki ne ugasnejo na zapoved ali po povodu take ali drugačne odločitve, na primer drzno preizkuševanje volje spričo resničnih življenjskih nevarnosti, posmehljivo roganje tem nevarnostim, neke vrste avanturizem v višjih sferah tveganja in spopada s silnimi, morda celo demoničnimi doživetji, gotovo tudi ambicija (zopet v čistem odnosu do družbe) in ne nazadnje tudi slast stati med prvimi v odločilnih trenutkih.

Ad III. Josip Vidmar oporeka resničnosti mojega poročila o nameravani likvidaciji belogardistov, ki bi bila utegnila imeti za posledico usmrtitev skupine talcev, v kateri sem bil.

V noči 13. februarja 1945 na Doblički gori sem prvič slišal potek tega dogodka, in sicer prav v tej obliki — deloma tudi iz Vidmarjevih ust — kakor sem ga zapisal. Kasneje ob povratku Louisa Adamiča v domovino, sem to zgodbo pri nekem kosilu ob navzočnosti Josipa Vidmarja pripovedoval Louisu. Josip Vidmar jo je smehljuje se poslušal in komentiral, ne da bi me bil opozoril na tiste netočnosti, ki mi jih v oceni očita.

Avtor ne misli braniti »Lesene žlice«, niti ji pomagati, ker se je zdaj sama prepričala, da se »čudeži« ne gode, in da bi ji prav nič ne koristilo, če bi se bila v rokopisu zatekla h kritiku po nasvete za kake popravke.

Juš Kozak

GLEDALIŠČE

KRALJ NA BETAJNOVI — V LETU 1952/53

»Mladi« na odru ljubljanske Drame

Premiera, s katero je ljubljanska Drama v letošnji sezoni začela svoje delo, je iz tehničnih razlogov zakasnila in se zavlekla v pozno jesen. Pričakovani smo jo z zanimanjem, s katerim običajno pričakujemo začetek sezone. To pot je bilo pričakovanje še za stopnjo bolj vroče, kajti že dolgo pred premiero so se širili skrivnostni glasovi, ki so napovedovali neobičajen gledališki dogodek.

Beseda je meso postala. Uprizoritev Kralja na Betajnovi se sicer ni spremenila v nenavadno gledališko senzacijo, bila pa je zanimiva, v marsičem in za marsikoga celo razburljiva gledališka predstava. V življenje ljubljanske Drame je vnesla vsaj nekaj tiste razburjenosti, ki je zdravilna in vzpodbudna tako za samo umetniško ustvarjanje kot za razmišljanje o njem. Publika, ki o predstavah razmišlja in jih sodi, se je ob uprizoritvi razgibala in vznemirila. Njeno vznemirjenje ni bilo enolično, saj so v njem razločno brnele kar tri strune: od rahlega ogorčenja preko uvidevnega kimanja in zmajevanja z glavo do odobravanja, ki je v uprizoritvi videlo hvale vredno in dognano umetniško dejanje. Ne da bi že vnaprej pritegoval kateremu teh mnenj, se mi zdi hvale vredno predvsem dejstvo, da je uprizoritev prinesla v naše gledališko življenje, ki postaja včasih enolično, vsaj nekaj svežega in vzpodbudnega gibanja.